

УДК821.161.2+811.161.2+82-94

ЦЕРКОВНІ ТА МОНАСТИРСЬКІ ОБИТЕЛІ, КАПЛИЦІ В ПОДОРОЖНІХ РЕЦЕПЦІЯХ ОСИПА НАЗРУКА

МАРІЯ ФЕДУНЬ

*Івано-Франківський обласний інститут післядипломної освіти
пл. Міцкевича, 3, м. Івано-Франківськ, Україна, 76000*

У статті піддаються аналізу погляди галицького інтелігента першої половини ХХ сторіччя на церкви, монастирські обителі та каплиці. Автор цього матеріалу акцентує увагу на подорожніх творах Осипа Назарука, присвячених чужині та рідному краю. Простежується оригінальність нарисового викладу галичанина, доводиться самотність художньої думки і поглядів українського письменника.

Ключові слова: подорожі, мемуари, спогади, церква, монастир, каплиця.

Перша половина ХХ сторіччя вписала в українську історію чимало звитяжних подій і життєписів, які стосуються непересічних людських постатей. Серед них чимале місце займає особа Осипа Тадейовича Назарука (1883–1940 рр.)¹. Один із найбільших інтелектуалістів перших десятиріч ХХ сторіччя залишив нам величезний духовний спадок, який ще й нині не збагнула і до кінця не вивчила наукова громада українців. Хоча до творчості нашого земляка зверталися В. Качкан, Л. Баженов, Л. Бурачок, Л. Дядун, М. Федунь та інші, є ще чимало сторінок його діяльності, які потребують вивчення. Свого часу ми популяризували подорожі письменника (див.: Осип Назарук. Мемуари (Івано-Франківськ, 2010)), зверталися до його мемуарного надбання в контексті вивчення західноукраїнської спогадової літератури (див.: Федунь М. Р. Вітчизняна мемуаристика в Західній Україні першої половини ХХ сторіччя: історичні тенденції, жанрова специфіка, поетика. – Івано-Франківськ, 2010) тощо, однак особіно потребують, на нашу думку, узагальнень погляди митця на церкви, монастирські обителі та каплиці, художня рецепція їх у розві думок галичанина про церкву і релігію. Порушена проблема залишається цікавою ще й тому, що О. Назарук постає перед нами не лише як письменник, але й як доктор світського та церковного права, редактор «Нової Зорі», передає погляди свідомої галицької інтелігенції початку ХХ сторіччя тощо. У цьому загалом і полягає **актуальність** нашої статті. Ми ставимо своїм **завданням** хоча б побіжно охопити зазначене питання на основі подорожей нашого земляка, звернувшись детальніше до того, як митець зобразив Гошівський монастир.

Свій матеріал ми присвячуємо 400-річчю з часу реформування відомого в Україні та світі Василіанського чину св. Йосафата УГКЦ, зокрема греко-католицькому василіанському монастиреві Преображення Господнього, що в с. Гошеві Долинського району Івано-Франківської області, оскільки серед аналізованих творів О. Назарука є цикл «По наших монастирях», зокрема нарис, присвячений Гошівській монастирській обителі.

Отож насамперед звернімося до **проблеми зображення галицьким інтелігентом церков.** Географія, так би мовити святинь, які змалював письменник, надзвичайно широка, як і діапазон релігійних конфесій, про які йде мова, історичний простір тощо. Від рідних соборів (у Києві, Холмі, Станиславові (нині Івано-Франківську) чи Крилосі та інших містах)

¹ Про нього докладніше див. у виданні, яке ми упорядкували: Осип Назарук. *Мемуари*. (Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010), 168.

до святилища мормонів на Американському континенті, греко-католицької церкви в Будапешті, собору Святого Марка у Венеції і т. д. Це свідчить про те, що автор подорожей багато мандрував, був добре освічений, високоерудований, а також із суто психологічних характеристик – толерантним до інших націй і конфесій.

Осип Назарук цікавився історією рідного краю. Тому й не дивно, що такі твори як «В княжім Крилосі. Вражіння, описи, рефлексії й одна проблема: Чи відкрита катедра князя Ярослава Осмомисла була православна чи католицька?»² й «Вражіння з подорожі до Холму»³ приваблюють нас історичними думками-потракткуваннями автора. Особливо цікавий з цього огляду останній зі щойно названих творів. Розкішні описи природи зимової пори часу, коли сніг припорошує місто й церкву в ньому, межують з думками про те, чому саме Холм було проголошено столицею за Данила Галицького та споруджено в цьому місті таку багату церкву. Місто Холм, на слушну думку автора подорожі, – форпост для короля Данила й Руської землі на заході.

Віншому творі, «В княжім Крилосі...», літні дні 1937 року привели його, автора повісті про Ярослава Осмомисла, до Крилоса. Після «довшої слоти» двадцятого серпня вказаного року письменник знову на тих землях, які оглядав раніше. Зауважмо, що разом з ним до Крилоса прибув і о. А. Бойчук, ректор Духовної семінарії у Станиславові (нині Івано-Франківську), який залишив нам спомини про письменника як про віруючого християнина (на Американському континенті єпископ Богачевський навіть рекомендував його, Назарука, висвятити на священника) й доброго редактора католицького часопису. Враження від побаченого в Осипа Назарука чимале: «В природі тихо, навіть листя на деревах не шумить. Входимо поміж покриті лісом вали княжої оселі з таким почуттям, як в церкву. Не дивота: йдемо ж оглядати найбільшу з церков княжого Галича та одну з найбільших всієї княжої України»⁴. Розповідь поживається завдяки введень у канву опису розмови автора з місцевим хлопчиком, котрий з повагою зауважує, що тут, у Крилосі, голова, тобто основа нашої церкви...

А про те, як церковна обитель творить народ, автор вів мову в спогадах «В церквах чужих народів. В сирійській церкві Маронітів». Відвідини 29 травня 1927 року у Філадельфії собору маронітів спонукали автора занотувати: «О, церква – се велика оживляюча сила. Се можна пізнати як слід тільки на чужині»⁵.

Не менш цікавим матеріалом краєзнавчого характеру для нинішнього читача буде й праця письменника, датована 1919 роком. Це «До Бакоти. Вражіння з подорожі до українських Помпеїв». Буремні часи визвольних змагань не завадили О. Назарукові відвідати місцину, яка була колись столицею Пониззя й «упала», як писав подорожник, разом із Галичем. Автор опису просить читачів уявити собі трагедію, як поволі під воду йде Свята Гора, на якій споруджено дворища бояр, укріплені замки, церкву й монастир за залізними дверми та дванадцятьма брамами...

Оскільки часто при українських церквах засновувалися **монастирі** (про них знаходимо чимало матеріалів на сторінках «Нової Зорі», як-от, наприклад, «Наші жіночі монастирі», «Василіанські монастирі в Тереховлянщині» та ін.), О. Назарук не міг обминути їх своєю увагою. Унікальний цикл «По наших монастирях» крізь призму бачення галицького інтелігента відкриває нам тодішні монастирські обителі: їхній зовнішній вигляд, уклад тощо. Залишається сфокусованою перед читачем і постать самого мемуариста.

² Тут і далі назви праць і цитати з них подаємо відповідно до сучасного правопису, однак зберігаємо стиль оригіналів. – М. Ф.

³ Осип Назарук, «З подорожі до Холму», *Вістник Союзу визволення України*, по. 175, 4 падолиста, (1917): 713–715.

⁴ Осип Назарук, *Мемуари*. (Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2010), 86.

⁵ Осип Назарук, «В церквах чужих народів. В сирійській церкві Маронітів», *Нова Зоря*. Ч. 1, 7 січня, 1937.

З цього огляду варто звернутися до авторських описів монастирів у Жовкві, Крехові та Гошеві. Тут він, мемуарист, вкотре залишається вірним своїй творчій манері. Точні вказівки на дати, коли відбувалися подорожі, чіткість оповіді, часті описи природи («Околиця приємна. Рівно. Поля дощем обмиті зеленіють мов смарагдові. За Голоском коло Брухович видно гарний сосновий лісок. Далі трохи листяного ліса. Він щораз краще зеленіє, постійно митий дощем»⁶, – це про Жовкву), філософські розмірковування (з думок про Крехів: «Се монастир поважний. Повага – головна його ціха. Довкруги не видно ніяких людей, ніякого руху. Тільки ліс шумить, здоровий, густий і прекрасний. Як монастир у Жовкві [–] се головний центр видавничої діяльності Василіан, [...] так монастир у Крехові – се головний центр назрівання василіанського Духа»⁷) доволі часті в розповідях нашого земляка про монастирі.

Чи не найцікавішим і художньо довершеним є опис подорожі до Гошева. Оскільки мандрівка починається зі Львова, то спогадувач не полінувався описати її початок і обставини: «Люди йдуть і їдуть до Гошева теплою порою. А мені так зложилися обставини, що я виїхав до Гошева в тріскучий мороз, в першу суботу по Йордані, 23.І.1937р. Надворі було 20 степенів студені. Вийшов з дому о год. 6 рано, щоб не спізнитися, бо на станції в Болехові мали ждати коні. А поїзд зі Львова відходив о год. 7.15 рано»⁸.

І тут знаходимо в тексті таке звичне для Назарука звертання до читачів (зауважмо, що на риторичні звертання та запитання дуже часто натрапляємо в його мемуарах): «Ви може в тій порі не були у Львові на вулиці, отже, може ви цікаві, як тоді виглядає Львів? А може ви були в тій порі у Львові на вулиці, але ще за давних часів, за Австрії, коли Львів був живим, торговельним містом»⁹. Ускладнена тавтологією цитата готує місток для дальшого сприйняття: «Тепер Львів о год. 6 рано взимі – мертве місто. Трамваї щойно виходять зі своїх стоянок і порожні їдуть на кінці міста. Хто хоче дістатися на дворець, то лучше зробить, коли пішки дійде якнайскорше до Віденської каварні в середмістю, бо деінде можна задовго ждати на трамвай. Зробив так і я»¹⁰. Так перед нами, читачами, постає звичайний співрозмовник, котрий зізнається: «Та надармо я спішився, бо поїздові ані не снилося виїхати з головного двірця у приписану пору. В неосвітленім і холоднім вагоні непривітно сидіти, та годі. Люди від часу війни навчилися терпеливості»¹¹.

Оскільки поїзд запізнився з відправленням на 25 хвилин, як пише автор, він прибув у Болехів, «се гарненьке місто», «з півгодинним опізненням». Далі йдеться про деталі мандрівки на підводі й враження автора від навколишнього: «Скоро йшли наші коні. Незабаром побачили ми баню церкви Гошівського монастиря – між деревами. А що я вперше був тут, отже, поїхав наперед попід стрімку і довгу Ясну Гору, понад річкую Лужанкою, аж до млина. Щойно відси, від сторони Лужанки робить та гора велике вражіння»¹². Написаним далі Осип Назарук підтверджує свою спостережливість: «Вона [гора. – М. Ф.] дуже стрімка. На ній виразно видно скісно уложені смуги пісківця у формі плит. Скрізь на тій горі ліс, переважно буковий, та в нім трохи беріз і сосен. Деякі дерева ростуть просто з каменя, аж дивно»¹³.

⁶ Осип Назарук, «По наших монастирях. В Жовкві,» *Нова Зоря*. Ч. 1, 7 січня, 1934.

⁷ Осип Назарук, «По наших монастирях. До Крехова,» *Нова Зоря*. Ч. 25, 8 квітня, 1934, 5–7; Ч. 26, 15 квітня, 3–4.

⁸ Осип Назарук, «По наших монастирях. На Ясній Горі в Гошеві. У 200-ліття уфундування Гошівського монастиря,» *Нова Зоря*. Ч. 32, 2 травня, 1937, 9–10.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Автор не забарився з припущенням: «Якби хто вирубав ліс на скелях тої гори, то ледви чи можна вже було б ту гору залісити»¹⁴. Уява письменника дає йому можливість слушно занотувати таке: «Що за краса мусить тут [на Ясній Горі. – М. Ф.] бути літом! Долом річка бринить, над нею дорога, що веде попід стрімкі скелі Ясної Гори, на ній ліс – краєвид немов в Альпах або в канадійських скелистих Горах Каскад... Кілько тут птиць мусить лящити весною!»¹⁵.

Унікальність опису О. Назарука полягає в тому, що автор подає на його сторінках інформацію про монастир у Гошеві з джерел бібліотеки НТШ, зокрема цитує третій том польського «Словника географічного» за 1882 рік, де йдеться про те, що «в Гошеві є монастир оо. Василіан, церква імени св. Николая, покрита бляхою, школа одноклясова, рафінерія нафти, оліярня, водний тартак і бровар» тощо.

О. Назарук був людиною енциклопедичних знань. Він же не барився з тим, щоб дати нащадкам відомості про певні джерела, що проливають світло на нашу історію, зокрема Гошівський монастир (у вказаному описі також ідеться про монастирський літопис і брошуру «Монастир Чина св. Василія Великого на Ясної Горі в Гошеве» (Львів, 1878)). Цитати, які наводить автор, похваляють оповідь. Вони й сьогодні є унікальним доказом чудодійних рук Божої Матері (автор подорожі докладно називає всі ті зцілення, які відбулися в Гошівській обителі Господній).

Не залишалися поза увагою нашого дописувача й **каплиці**. Як приклад хочемо навести розділ «Антикієзетта і Кієзетта» з книжки «Венеція. Катедра Святого Марка. Палата Дожів»¹⁶. Побачене й передумане в Палаті Дожів спонукало автора звернутися до вітчизняної історії. Письменник задумався над тим, як би могли виглядати каплиці в численних замках наших князів. А скромний інтер'єр побаченої у Венеції каплиці, на думку мемуариста, свідчив про покору перед Богом... Тиша ж у каплиці Дожів спонукала автора подорожі подякувати Господу за Його дивну руку, яка серед найбільших небезпек довела митця до цієї хвилини життя та дала можливість відчутти хід історії людства... Історіографічно насичений текст не позбавлений філософського дискурсу.

Тут же, у «Венеції...», автор веде мову й про церковну святиню – церкву Святого Марка... Церковні обителі й роздуми про них будуть завжди супроводити нашого митця, зокрема під час його побуту як вимушеного втікача з Галичини (див.: Назарук О. Зі Львова до Варшави. Утеча перед совітами в пам'ятних днях 2–13 жовтня 1939 року¹⁷). До слова, відспівували письменника 1940 року в українській православній церкві у Кракові, історія якої тягнеться від XII сторіччя (див.: Осип Назарук. Мемуари¹⁸).

Глибоке прочитання доробку О. Назарука, на наше переконання, не лише дає можливість відкрити нові грані особистості автора, але й допомагає зрозуміти думки тогочасного покоління галицької інтелігенції. Тому доконче потрібна популяризація напрацювань нашого митця.

Церковні й монастирські обителі, каплиці в подорожніх рецепціях Осипа Назарука були, без перебільшення, вихідними моментами для різнопланових письменницьких дискурсів.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Марія Федунь, Українські подорожі: західноукраїнська мемуаристика перших десятиріч ХХ ст. Спогадова праця Осипа Назарука «Венеція. Катедра Святого Марка. Палата Дожів». (Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника», 2017), 228.

¹⁷ Осип Назарук, *Зі Львова до Варшави. Утеча перед совітами в пам'ятних днях 2–13 жовтня 1939 року*. (Львів: Накл. НТШ, 1995), 81.

¹⁸ Осип Назарук, *Мемуари*, 168.

CHURCH AND MONASTERY ABODES, CHAPELS IN TRAVEL RECEPTIONS OF OSIP NAZARUK

MARIYA FEDUN

Ivano-Frankivsk Regional Institute of Postgraduate Education
Plaza Mickiewicz 3, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

SUMMARY

The article addresses the views of the Galician intellectual of the first half of the twentieth century on churches, monastery abodes and chapels. The author of this material focuses on travel articles by Osip Nazaruk, devoted to foreign lands and native land. The article traces the originality of the sketch presentation of the Galician, the originality of artistic thought and views of the Ukrainian writer is proved.

The first half of the twentieth century has entered into Ukrainian history a lot of victorious events and biographies that relate to outstanding human figures. Among them a significant place is occupied by Osip Tadeevich Nazaruk (1883-1940). One of the greatest intellectuals of the first decades of the twentieth century left us a huge spiritual heritage, which is still incomprehensible and has not yet been studied by the scientific community of Ukrainians. Although V. Kachkan, L. Bazhenov, L. Burachok, L. Dyadun, M. Fedun and others have been appealing to our compatriot, there are still many pages of his activities that need to be studied. At one time, we popularized the travels of the writer (see: Osip Nazaruk Memoirs (Ivano-Frankivsk, 2010)), turned to his memoir in the context of studying western Ukrainian literature of memories (see: Fedun MR. Patriotic memoiristics in Western Ukraine of the first half XX Century: Historical Trends, Genre Specificity, Poetics - Ivano-Frankivsk, 2010), etc. However, in our opinion, individually we need generalizations of the views of the artist on the church, monastery monasteries and chapels, their artistic reception in the dissenting views of the Galician on the church and the re league The troubled problem remains interesting as O. Nazaruk appears before us not only as a writer, but also as a doctor of secular and ecclesiastical law, the editor of the "New Zory", communicates the views of the conscious Galician intellectuals of the early twentieth century, and so on. In this, the overall relevance of our article is. Our task is to at least quickly cover this issue on the basis of the trips of our compatriot, referring in more detail to the image of the artist of the Goshiv Monastery.

We devote our material to the 400th anniversary of the reformation of the well-known in Ukraine and the world of the Basilian Order of St. Jehoshaphat of the UGCC, including the Greek-Catholic Basilian Monastery of the Transfiguration of the Lord, which is in the village of. Goshiv Dolynsky district of Ivano-Frankivsk region, because among the analyzed works of O. Nazaruk there is a cycle "According to our monasteries", in particular, the essay devoted to the Hoshiv monastery monastery.

So, first of all, let's turn to the problem of the image of Galician intellectuals of churches. Geography, so to speak, depicted by the writer of shrines is extremely wide, as well as the range of religious confessions in question, historical space, etc. From the native cathedrals (in Kyiv, Kholm, Stanislaviv (now Ivano-Frankivsk) or Krylos and other cities) to the sanctuary of the Mormons on the American continent, the Greek Catholic Church in Budapest, the St. Mark's Cathedral in Venice, etc. This indicates that the traveler traveled a lot, was well educated, highly erudite, and, with purely psychological characteristics, tolerated to other nations and denominations, and so on.

Key words: trips, memoirs, memories, church, monastery, chapel.

REFERENCES

- Nazaruk, Osyp. "In the churches of other peoples. In the Syrian Church of the Maronites," *New Star*. Part 1, January 7, 1937. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. *From Lviv to Warsaw. Escape before the Soviets in memorable days October 2–13, 1939*. Lviv: NTSh, 1995. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. "From a trip to the hill," *A newsstand of the Union of Liberation of Ukraine*, no. 175, 4 november, 1917. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. "According to our monasteries. In Zhovkva," *New Star*. Part 1, January 7, 1934. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. "According to our monasteries. To Krekhova," *New Star*. Part 25, April 8, 1934 ; Part 26, 15 April. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. "According to our monasteries. On the clear Gory in Goshev. In the 200th anniversary of the Goshiv Monastery," *New Star*. Part 32, May 2, 1937. (in Ukrainian).
- Nazaruk, Osyp. *Memoirs*. Ivano-Frankivsk: View of the Carpathian Mountains. nats un-th them V. Stefanyk, 2010. (in Ukrainian).
- Fedun, Mariya. *Ukrainian travels: Western Ukrainian memoir of the first decades of the twentieth century. Memorial work by Osip Nazaruk "Venice. St. Mark's Cathedral House of Doors"*. Ivano-Frankivsk: "Prykarp. nats Un-t them. V. Stefanyk ", 2017. (in Ukrainian).